

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЇ СПІЛКУВАННЯ ЗІ СТУДЕНТАМИ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.

Чітішвілі В.В.

Національний фармацевтичний університет, Харків

В останні роки істотно зріс інтерес до особистості студента не тільки як до об'єкта вивчення, а й як до суб'єкта навчальної діяльності та його творчим здібностям. Це обумовлено тим, що інтереси, сфери потреб і мотиви оволодіння іношомовною комунікативною діяльністю багато в чому пов'язані з його індивідуально-психологічними особливостями - індивідуальними властивостями нервової системи і індивідуальними властивостями особистості. Властивості нервової системи є вродженими, стійкими ознаками індивідуальності, які протягом усього життя залишаються відносно незмінними.

Вони займають провідне місце в структурі природних здібностей учнів. Рухливість нервової системи у одних студентів характеризується швидкою перебудовою її реакції на мінливі роздратування. Ця властивість дозволяє їм швидко реагувати на дії партнера і знаходити найбільш ефективні для поточної ситуації рішення. Для них характерна швидка реакція на репліки і питання партнерів по спілкуванню, на рішення поставлених завдань.

Вони вважають за краще самі складати сценарій і лідирувати в бесіді. Для інших студентів характерна динамічність нервової системи - швидкість утворення тимчасових нервових зв'язків, що сприяє більш швидкому утворенню формованих навичок. Вони швидше за інших орієнтуються в новому мовному матеріалі, швидше запам'ятовують його.

Дані експериментального дослідження дозволили визначити два типи студентів, що мають різну психофізіологічну основу: особи з лабільною і інертною нервовою системою. Залежно від типу нервової системи студенти по-

різному проявляють себе в процесі оволодіння іноземною мовою. Лабільний тип, так звані «екстраверти». Інертний тип - «інтроверти».

Оскільки контингент однієї навчальної групи в умовах немовного вузу може бути самим різноманітним як за рівнем знань, так і за індивідуальними психологічними даними, важливо враховувати такі властивості особистості, як тривожність, емоційну стабільність, екстра , а головне, основні особливості їх психічних функцій , що виявляються в увазі, пам'яті, мисленні

Так, наприклад, такі індивідуальні властивості особистості у деяких сумлінних і старанних студентів як тривожність негативно позначається на результатах навчання іншомовного мовного спілкування. До таких студентів потрібно застосовувати індивідуальний підхід. Студентів з високою емоційною стабільністю відрізняє витримка, емоційна зрілість, сталість інтересів і потреб. Таких студентів доцільно призначати до виступів на студентських наукових конференціях, до виконання ролі лідера в діловому спілкуванні. Що ж стосується студентів з низькою емоційною стійкістю, для яких характерні непостійність інтересів, імпульсивність, невірноваженість, неухважність, то викладачеві важливо залучати їх до виконання таких завдань, які будуть їм цікаві в даний момент конкретного заняття.

Більш того, існує два типи студентів: «інтроверти» і «екстраверти». Екстраверти характеризуються товаришкістю, імпульсивністю. Вони моторні, більш обдаровані, легше і швидше набувають іншомовні комунікативні навички, в процесі мовного спілкування відчують себе розкуто, рідко губляться, якщо допускають граматичні та лексичні помилки, охоче йдуть на партнерську іншомовне спілкування.

Їх висока швидкість дає можливість викладачеві реалізувати на заняттях ситуативні ігри і комунікативні завдання, що вимагають інтенсивної мовної діяльності. Інтроверти відрізняються замкнутістю, стриманістю, песимістичністю, мають більшу стійкість при виконанні письмових мовних

завдань, вважають за краще виконувати індивідуальні або колективні справи, перекладати тексти зі словником.

При партнерському спілкуванні вони відчують деяку розгубленість, скутість. Їх висока швидкість вимагає від викладача складання для них завдань для самостійного індивідуального пошуку необхідної інформації, для складання анотацій і рефератів.

Спішність іншомовного усно-мовного професійного спілкування, як показало дослідження, пов'язане в основному з екстравертами, так як ті, яких навчають з даними властивостями особистості більш здатні до мовного спілкування, більше схильні до комунікативної діяльності, у них краще розвинені творче мислення і уява.

Вони емоційні, легко спілкуються, мають високу інтуїцією, швидко аналізують ситуацію, у них немає бар'єру страху говоріння на мові на відміну від студентів-інтровертів цих же груп, які, хоча і мають інші властивості особистості, але при наявності мовних знань, здібностей до мови і серйозного ставлення до навчання виконують з належною відповідальністю і ті мовні ситуативні завдання, які не відповідають їх індивідуальним психологічним властивостям і не пробуджують в них належного інтересу, в результаті чого вони не повністю реалізують свої можливості і здібності.

При розігруванні мовних ситуацій до студентів з хорошими мовними знаннями ефективно підключати і «слабких» студентів з тим, щоб вони брали участь і в складанні сценарію бесіди, і в розігруванні ролей. «Сильні» студенти, як правило, допомагають їм складати маленькі ролі, підказують слова і фрази, даючи їм, таким чином, відчути себе рівноправними учасниками бесіди, переживати з усіма стан успіху і повірити в можливість оволодіння іноземною мовою (за певних зусиль).

Спостереження за навчальним процесом, результати дослідного навчання дозволили встановити, що при постійному доброзичливому ставленні до студентів ступінь скутості стає нижче, але при цьому значно підвищується коефіцієнт взаємодії один з одним і з викладачем, настає радість від мовного

партнерського спілкування (незалежно від рівня навченості), формується мотив навчання.

Більш того, усно-мовне партнерське спілкування може зіграти роль свого роду «пускового фактора» в подоланні існуючого бар'єра для учнів зі слабкою мовною підготовкою, що в подальшому може викликати породження мотиву до більш серйозного вивчення іноземної мови як засобу розширення професійних знань, тобто чим частіше кожен студент з різним рівнем знань займатиме активну позицію суб'єкта пізнання і мовного спілкування, тим швидше в його свідомості, почуттях сформується мотиви вивчення іноземної мови, виробиться потреба пошуку додаткових знань за фахом із зарубіжних джерел, потреба в мовному партнерському спілкуванні.

Крім усього вище викладеного, облік індивідуальних особливостей того, хто навчається необхідний по відношенню до різних сторін його особистості, в тому числі щодо особливостей темпераменту. Темперамент - це поєднання індивідуально-психологічних особливостей особистості, що характеризують динамічну та емоційно-вольову сторони її поведінки і діяльності.

Більшість вчених сходяться на думці, що темперамент - це вроджена характеристика, а значить, його змінити не можна, і тому тим більш важливо враховувати темперамент студента в навчально-виховній роботі з ним. Знання властивостей темпераменту студентів дозволяє правильніше розуміти деякі особливості поведінки, дає можливість варіювати прийоми виховних впливів.

Якщо не враховувати темперамент студента в навчально-виховному процесі, то буде важче розкрити особливості особистості. Звичайно, навчально-виховний процес в побудований таким чином, що у викладача немає можливості займатися з кожним окремо, але виділяти серед студентів представників чотирьох типів темпераменту і враховувати це при розподілі завдань, при визначенні обсягу і часу виконання завдань, при виставлянні оцінок тощо. Такий підхід суттєво підвищить ефективність навчально-виховного процесу. Студенти, які мають сангвінічний і холеричний

темперамент, частіше ставляться до екстравертів, а студенти, які мають флегматичний і меланхолійний темперамент - до інтровертів. Відомо, що одні й ті ж методи навчання можуть виявитися придатними для інтровертів, але абсолютно не підходять для інтровертів. Вивчення зв'язку між особистістю і методами навчання показує, що одні методи відображають можливості екстравертів, інші - інтровертів. Викладач - екстраверт перемикає діяльність студента в ході уроку від 10-12 до 17 разів, що сприяє активізації пізнавальної діяльності студентів-екстравертів.

Викладач-інтроверт перемикає діяльність студентів 3-4 рази, що відповідає можливостям інтровертів. З викладачем-інтровертом студенти-інтроверти працюють вдумливо, послідовно, розраховуючи свій час. Вони реалізують себе в актуально-смісловій навчальній діяльності, а студенти-екстраверти, виконавши завдання, страждають від неробства і заважають вдумливо працювати інтровертам.

Рольові та ділові ігри можуть бути яскравим прикладом при здійсненні процесу навчання іноземної мови, оскільки саме в іграх можна розподіляти ролі згідно психологічним особливостям. Терміном «рольова гра» позначають широке коло практичних і комунікативних завдань, де потрібні спонтанність і швидкість. Рольова гра змушує студентів уявити собі ситуацію, в якій вони можуть зіграти самих себе або їх можуть попросити зіграти роль якогось дійової особи. В неприродній ситуації студенти можуть програти, ролі, в природному спілкуванні вони виконують реальні ролі, в кожній з ситуацій вони діють по-різному. Поведінка студентів є частиною їх виховання, їх культури, причому лінгвістичний аспект є важливою складовою рольової поведінки. Таким чином, викладач повинен враховувати моделі поведінки екстравертів та інтровертів, емоційно стійких і емоційно нестійких (тривожних) студентів з тим, щоб застосовувати найбільш ефективні методи навчання різних здібностей і різних типів темпераменту. Це дозволить здійснювати індивідуальний підхід в навчанні.

Більш того, властивості темпераменту впливають не тільки на процесуальні характеристики діяльності, але і на результат. А це означає, що орієнтація методик навчання іноземної мови на облік психодинамічних властивостей студентів може істотно підвищити ефективність навчального процесу.

При навчанні в українському вузі іноземних студентів викладачеві необхідно будувати педагогічне спілкування з урахуванням ряду факторів, основними з яких є специфічний міжкультурний характер спілкування студентів з викладачем. Особливе місце в побудові педагогічного міжкультурного спілкування відводиться початкового етапу навчання іноземних студентів, який є складним і неоднозначним періодом адаптації та соціалізації. До його особливостей слід віднести нову соціокультурну середу, значні психологічні, емоційні та фізичні навантаження, інтенсивний характер навчання, професійну спрямованість навчання, значну навчальну зайнятість студентів, спадкоємність на горизонтальному і вертикальному рівні, тобто між предметами і між етапами ;координація навчання міжнавчальними дисциплінами і так далі. Можна виділити наступні етапи адаптації:

- подолання мовного бар'єру;
- входження в студентське середовище;
- засвоєння основних норм міжнародного колективу;
- вироблення стилю поведінки;
- формування стійкого позитивного ставлення до своєї майбутньої професії.

Проблеми іноземних студентів на етапі адаптації пов'язані з новими вимогами української вищої школи, з їх статусом іноземця в Україні, з особливостями вікової психології, з їх національно-психологічними особливостями.

Міжкультурна комунікація іноземних студентів, особливо на етапі довузівської підготовки, формується в нерозривному зв'язку з їх адаптацією.

Спілкування між викладачем і іноземними студентами як представниками різних культур може протікати в різних ситуаціях, бути успішним або, навпаки, призводити до культурного шоку.

Умови успішної комунікації залежать від правильної побудови навчального процесу, якнайшвидшої навчальної, соціально-психологічної та інших видів адаптації, контакту студентів з викладачем, іншими студентами та оточуючими їх людьми, наявності навчальних матеріалів, забезпеченості факультетів для іноземних громадян грамотними фахівцями і багатьох інших необхідних складових.

Протягом першого навчального року іноземні студенти адаптуються до нових вимог української вузівської системи, а потім процес адаптації триває на старших курсах. Завдання викладачів в перший рік навчання - максимально наблизити рівень соціокультурного, особистісного та освітнього розвитку іноземних студентів до рівня українських першокурсників.

При моделюванні педагогічних ситуацій необхідно рахуватися з національним менталітетом іноземних студентів. Найбільші труднощі виникають на етапі довузівської підготовки - періоді адаптації та соціалізації іноземних студентів. Особливі вимоги повинні пред'являтися до формування інтернаціональних груп, в яких міжкультурне спілкування виникає щодня. Організація професійно-педагогічного спілкування з іноземними студентами вимагає від викладача вдосконалення психолого-педагогічної підготовки і достатніх теоретичних знань в області етнопсихології і етнопедагогіки.

Структурною складовою спілкування є комунікативний акт, а функціональною його одиницею - комунікативна задача. Педагогічне спілкування в даному випадку є соціально-рольових педагогічним взаємодією, яка спрямована на формування умінь і навичок міжкультурної комунікації

Отже, педагогічне спілкування в іноземній аудиторії - специфічна форма взаємодії суб'єктів міжкультурного спілкування викладача і студента.

Воно формується на основі володіння викладачем спеціальної технології спілкування, залежить від його педагогічної майстерності та направлено на освіту, виховання і розвиток іноземного студента. У ньому укладені резерви вдосконалення навчально-виховного процесу та розвитку основ міжкультурної компетентності як студента, так і викладача.

Крім труднощів, з якими студенти зустрічаються в чужій країні, крім нерідко болючою адаптації, вони відчувають труднощі від зіткнення з іншими культурами і менталітетом. Зрозуміло, викладач, що працює з іноземцями, повинен мати уявлення про стилі і мотиви поведінки своїх студентів. Він також повинен знати, кому і з ким із трьох перерахованих категорій культур простіше спілкуватися.

Уявлення про стиль і мотиви поведінки студентів, з одного боку, допоможуть уникнути конфліктних ситуацій між людьми, що належать до різних культур, а з іншого - допоможуть самому викладачеві не робити помилок в процесі педагогічного спілкування. З практики відомо, що багато викладачів вважають за краще працювати з певним контингентом. Можливо, їх індивідуальні особливості дозволяють їм легше адаптуватися до представників цієї культури і легше прийняти дану манеру поведінки.

У ряді випадків викладачам можуть заважати певні національні стереотипи, наприклад, уявлення про мароканських студентів як про слабких, погано підготовлених з предметів і не знають мови-посередника і реалій європейського життя може виявитися помилковим: в Україну зараз почали приїжджати на навчання освічені і чудово знають англійську мову студенти. Інакше кажучи, кожен з досвідчених викладачів стикався з подібною ламкою стереотипів у своїй педагогічній діяльності. Необхідно усвідомлювати стереотипність свого мислення, бути уважнішими до особистості іноземного студента, що допоможе уникнути помилок в педагогічному спілкуванні.

При побудові педагогічного спілкування з іноземними студентами також важливо брати до уваги категорію простору, яка сильно відрізняється в різних культурах. Перш за все, мова йде про дистанції спілкування, яка

встановлюється в залежності від віку, статі, релігії, соціального стану учасників комунікації. Переважна більшість іноземних студентів приїжджає до нас з мусульманських країн, де неприпустимим є дотик людини, що належить до іншої релігії.

Ми виділили основні комунікативні вміння викладачів, які працюють у вузівській іноземній аудиторії. Це вміння вступати в контакт при будь-яких умовах, навіть без знання мови-посередника; вміння керувати своїми емоціями, особливо при вирішенні конфліктів; вміння усвідомлювати особливості своєї культури в порівнянні з культурою студентів; вміння управляти самопочуттям і настроєм при будь-яких обставинах; вміння створити психологічний контакт і теплу емоційну атмосферу в аудиторії; вміння впливати на іноземну аудиторію в залежності від її національного складу; вміння організувати наукову і творчу діяльність студентів-іноземців; вміння не допустити міжкультурних та інших конфліктів в аудиторії; вміння витримати оптимальний темп спілкування, що особливо важко в інтернаціональній аудиторії; вміння зрозуміти мотиви поведінки іноземних студентів при спілкуванні з викладачем і між собою.

Література:

1. Рот Ю., Коптельцев Г. Міжкультурна комунікація. Теорія і тренінг: навчально-методичний посібник 2006р , с. 47.

2. Хол Е. Як зрозуміти іноземця без слів, 1995; Hall, E. The Silent Language. N.Y., L., 1990..

3. Льюїс Р. Ділові культури в міжнародному бізнесі. Від зіткнення до взаєморозуміння.